

2020

LæringsCentret

Nordisk Råds børne- og ungdomslitteraturpris 2020

Så er vinderen fundet. Det blev den finske billedbog *Vi er løver!* af Jens Mattson (tekst) og Jenny Lucander (ill.), der vandt de 350.000 kr. Vinderbogen er oversat til dansk af Flemming Møldrup. To brødre leger løver, jager, dovner, men en dag får storebror ondt maven og kan ikke lege. Han kommer til læge, der tager en blodprøve, og lillebror gør alt, hvad han kan, for at gøre storebror glad, men storebror kommer på sygehuset sammen med alle sine kæledyr, det er sandsynligvis kræft. Han kommer i behandling og mister sin løvemanke, men lillebror forstår ikke situationen helt og tror, at alt bare er som før. Faderen falder i søvn ved hospitalssengen, og lillebror ser sit snit til at få storebror over i en kørestol, så løverne atter kan komme ud at jage på stepperne. Imidlertid vikler ledningerne sig ind i hinanden, og de to løver bliver stoppet. Lillebror ender oppe i hospitalssengen ved siden af storebror, der hvisker: "Vi er løver!" Vi – læserne – håber, det går! Gå væk kræft! *Vi er løver!* er en varm og rørende historie om den helende leg og kærlighed mellem brødre. Jens Mattson debuterede i Finland med denne tekst i 2019. Illustratoren Jenny Lucander har mange års erfaring med billedfortællinger. De to kunstnere komplementerer hinanden smukt med denne fine vinderbog.

Vi er løver!

Tekst: Jens Mattson

Illustrationer: Jenny Lucander

På dansk ved Flemming Møldrup

ABC Forlag, 2020

32 sider

PS: Voksenprisen – også på 350.000 kr. – gik til Monika Fagerholm, Finland for romanen *Hvem slog Bambi ihjel?*

Nomineringer til ALMA-prisen 2021

Nu er de nominerede til ALMA-prisen – Astrid Lindgren Memorial Award – 2021 offentliggjort. Det er verdens største børnelitteraturpris på 5 millioner svenske kroner. Blandt de 263 nominerede er fem danskere, indstillet af bl.a. Selskabet for Børnelitteratur, IBBY Danmark:

- Charlotte Pardi, illustratør
- Dorte Karrebæk, illustratør
- Kim Fupz Aakeson, forfatter
- Lilian Brøgger, illustratør
- Marianne Iben Hansen, forfatter

Astra

Arrangørerne af Big Bang har besluttet at gøre Big Bang 2021 til en online konference. Konferencen finder sted 24.-25. marts 2021, og man arbejder i øjeblikket på højtryk for at skabe et nyt online koncept. Astra skriver, at man godt kan glæde sig til nogle faglige, festlige og lærerige dage online. Big Bang byder fortsat på et væld af spændende oplæg, workshops, aktuelle keynote speakers, værksteder og messeudstillere. På grund af det nye koncept udskydes program, tilmelding, køb af messestande. Man kan holde sig opdateret om de nye datoer på bigbangkonferencen.dk

Astras og BUVMs netværksmøder i forbindelse med konferencen vil blive gennemført enten i fysisk eller virtuel form. Deltagerne i de enkelte netværk vil i løbet af de kommende måneder få direkte besked fra Astra om, hvordan og hvornår møderne gennemføres.

INDHOLD

Opslagstavlen	2
Leder	3
Årsmøde 2020	4
Uge Sex – hele året rundt	7
Lærerstuderende:	
Seksualundervisning, ja tak	10
Stadig et fnisefag	11
Hvad vi taler om, når vi taler om sex ...	14
Vi skal turde tage den modige dialog ..	18
Materialer	20
Hvad betyder haram?	22
Jeg har lige læst.	24

Skriverprisen 2020

Ivalu af Morten Dürr (tekst) og illustreret af Lars Horneman modtog 30. oktober Skriverprisen 2020 på 25.000 kr. Skriverprisen tildeles af Undervisningsministeriet. *Ivalu* er en graphic novel, som er udkommet på Forlaget Cobolt i samme serie som *Zenobia* (2016). Bogens handling foregår i Grønland, hvor lillesøster Pipaluk taler til storesøster Ivalu. Den foregår dels i nutiden, hvor dronningens skib er på vej til et statsbesøg, der betyder, at alle børn skal have festdragt på, og dels i tilbageblik til søstrenes liv i en dysfunktionel familie med alkoholmisbrug, incest og selvmord. Tilbageblikkene er holdt i brunlige nuancer, så vi aldrig er i tvivl om, hvor vi er i historien. Det er en meget barsk historie om incest og selvmord, men det, at historien primært læses i illustrationerne og mellem linjerne, gør, at det er til at bære – sammen med slutningen, der indikerer, at Pipaluk er en stærk pige, der nok skal klare sig. Det er lykkedes for forfatter og illustratør at komme rundt om tabuiserede emner uden at løfte pegefingern eller være belærende. De smukke billeder og den enkle tekst formidler et næsten ubærligt indhold, som må gøre et stærkt indtryk på både børne- og voksenlæseren. Skriverprisudvalget nominerede desuden to andre værker til Skriverprisen 2020, nemlig *Kom* af Marianne Iben Hansen (tekst) og Lilian Brøgger (illustrationer) og *Festival* af Sara Ejersbo.

Ping-Prisen 2020

Til lykke til Sabine Lemire og Rasmus Bregnhøj (og naturligvis til Mira), der har vundet Pingprisen for bedste børne/ungdomstegneseerie. Juryen siger blandt andet: "Det er en kunst at ramme den unge målgruppe med et så præcist sprog og dialog, at det læser som måden teenagere taler på. Samtidig er der en leg i det visuelle alt andet end stringente udtryk, hvor der er plads til de små nuancer og skift i mimikken og figurerne."

Pædagogisk LæringsCenterForening
Hjemmeside: www.plcf.dk
E-mail: plcf@outlook.dk

Redaktør

Eline Mørch Jensen
Weysesgade 9, 2100 København Ø
Tel: 2171 7027
eline.moerch@gmail.com

FU

Formand

Birgitte Reindel
Sophie Magdalenens Vej 1a, st.th, 3460 Birkerød
Tel (privat): 2329 6263
birgittereindel@live.dk

Karin Kjeldsen
kjeldsen.karin@gmail.com

Kirsten Bundgaard Lassen
kblassen26@gmail.com

Marlene Drost
marlenedrost@gmail.com

Steen Juhl Møller
steenjm@gmail.com

Janne Bjerring Larsen
jannebjerring@gmail.com

Pensionistgruppen

Formand Stig Bergmann
Stokkemarkevej 19, 2730 Herlev
Tel (privat): 2254 5456
Til (forening): 5195 6777
stig@bergmann.st

PLCF administration

Annoncer og ekspedition

Annette Molnit
Tel: 2162 7126
Man, ons kl. 10 - 11
plcfadm@outlook.dk

Abonnement kr. 775,- ekskl. moms.

Næste nummer af LæringsCentret
udkommer primo februar 2021.

Udkommer 8 gange årligt. Oplag 1.300
ISBN 0105-9556

Design og grafisk produktion

CS Grafisk A/S

Deadlines:

Nr. 1: 1. jan. 2021 (udkommer primo februar)
Nr. 2: 1. feb. 2021 (udkommer primo marts)
Nr. 3: 1. marts 2021 (udkommer primo april)

Artikler i LæringsCentret dækker ikke
nødvendigvis redaktionens og/eller PLCFs
synspunkter.

Medlemskab:

Skriftligt via hjemmesiden på www.plcf.dk
Kontingent: Opkræves én gang årligt i
december.

Overgang til pensionistgruppen:

Skriftligt via hjemmesiden på www.plcf.dk
Flytning, navneskift m.v.:
plcfadm@outlook.dk

Forside: Kathrina Skarðsa

Kære Skoleleder

I Folkeskoleloven §19 stk. 2 står der:

"Ved hver skole oprettes et pædagogisk læringscenter. Det pædagogiske læringscenter samarbejder med folkebiblioteket. Det pædagogiske læringscenter stiller undervisningsmidler til rådighed for skolens undervisning, herunder også bøger til elevernes fritidslæsning, og yder vejledning i brugen heraf" (min fokusering)

Denne del af lovteksten har ikke fået så stor fokus som den medfølgende bekendtgørelse for det pædagogiske læringscenter, - måske fordi det ikke var noget helt nyt. Men det betyder desværre, at det med fritidslæsning nogle steder slet ikke er blevet prioriteret. Derfor vil jeg opfordre alle skoleledere til at kigge deres prioriteringer efter i sømmene:

- Er bogsamlingen tidssvarende?
- Præsenteres bøgerne på en indbydende måde?
- Er der en PLC-vejleder tilstede, der kan vejlede den enkelte elev i at finde læsestof, der passer til netop ham eller hende?
- Har PLC-vejlederen mulighed for at bruge tid på at sætte sig ind i den nye børne- og ungdomslitteratur, der købes ind, så de kan vejlede på et fagligt grundlag?

Alt sammen spørgsmål, der er væsentlige at overveje, hvis man vil leve op til lovteksten. Vi ved, at hvis vi skal have eleverne til at læse i deres fritid, så skal litteraturen være til stede, den skal være tilgængelig, og den skal formidles.

På mange skoler har man i en årrække arbejdet med læsebånd for at styrke læseresultaterne på skolen. Nu har man så mange steder indset, at man ikke kun skal fokusere på den tekniske del af læsningen, men også i høj grad på elevernes læseglyde, for ellers oplever eleverne kun læsning som en pligt, der har med skolen at gøre.

Her kan et velprioriteret PLC spille ind med idéer og konkrete aktiviteter, som kan få læsebåndet til at give mening på en ny måde. Og samme velprioriterede PLC kan i den daglige skolepraksis være en stor støtte for dansklærerne, når de i deres undervisning skal finde nyere læremidler og litteratur, som vil appellere til eleverne i 2020. (Og selvfølgelig gælder det ikke kun dansklærerne, men også andre fagområder.)

Tænketanken Fremtidens Biblioteker har lavet en pjese 'Lystlæsning i læsebånd: En håndbog til skoler og folkebibliotekers samarbejde om læsebånd'. Pjecen bygger på erfaringerne fra et projekt støttet af Udviklingspuljen til folkebiblioteker og pædagogiske læringscentre. I projektet har dansklærere og folkebibliotekarere sammen lavet forskellige aktiviteter i forhold til læsebåndet, som har givet eleverne mere blod på tanden i forhold til læsning. Det er på den måde et fint inspirationsmateriale, men hvis man i forvejen har et velprioriteret PLC, som kan leve op til ovenstående lovtekst, så kan man lige så vel bruge sit eget PLC til at 'opdatere' læsebåndet på skolen. Det er lige ved hånden, og det

kræver ikke så meget af de involverede, når det holdes internt, hvilket også vil gøre det nemmere at fastholde indsatsen på længere sigt.

Jeg håber, der er nogle af jer, der vil medtage ovenstående spørgsmål, når I fremover skal prioritere ressourcerne på skolen, så alle skoler kan leve op til lovteksten.

Venlig hilsen Birgitte Reindel,
formand for PLCF

Alle medlemmer, abonnenter og samarbejdspartnere ønskes en rigtig glædelig jul og et godt nytår – forhåbentlig snart uden coronaens skygge.

Årsmøde 2020

Af Eline Mørch Jensen

PLCFs årsmøde 24.-25. oktober fandt sted i glødende efterårssmukke og i år også i corona-sikrede omgivelser på Haraldskær. Dog i en lettere reduceret udgave med håndsprit og mundbind i restauranten og mere end almindelig god afstand på grund af en del corona-relaterede afbud.

Årsmødet blev traditionen tro skudt i gang med en fællessang akkompagneret af foreningens spillemand Karsten Boll, hvorefter en præsentationsrunde af de kun 17 stemmeberettigede deltagere plus undertegnede blev overstået i lyntempo. Herefter gik man i gang med det egentlige program, som først bød på et digitalt møde med Pia Peebles, der har afløst Thomas Jensen som konsulent for PLC i Børne- og Undervisningsministeriet (BUVM).

Da Pia Peebles indledningsvist havde præsenteret sig selv, var der afsat tid til at man i grupper kunne drøfte hvordan BUVM og PLC bedst kan understøtte hinanden i det fremtidige samarbejde, hvorefter den digitale forbindelse med Pia Peebles blev genoptaget. Her efterlyste flere medlemmer at BUVM over for skoleledelserne bakker op om PLCs vigtige rolle som katalysator og koordinator i vejledningsarbejdet på skolerne. I den forbindelse blev det nævnt at det navnlig ville være væsentligt at gøre en særlig indsats i forhold til de skoler (og kommuner), man ikke allerede har haft en konstruktiv dialog med og forbindelse til, de såkaldt "tørre områder" på landkortet.

Også det manglende uddannelseskrav til personalet på PLC blev vendt, og igen lød opfordringen til BUVM og Pia Peebles at henlede skoleledernes opmærksom-

BESTIL ÅRETS PLAKAT

(50 kr. + moms og forsendelse)

+ prisvinder-tillæg (10 kr + moms og forsendelse) via plcfadm@outlook.dk.

Se mere på plcf.dk

Bliv klogere på køn og sex

Seksualitet og køn spiller en vigtig rolle – både for den enkelte, i kulturen og i samfundsdebatten. Derfor har Gyldendal en lang række spændende bøger på hylden, som gør både elever, forældre og undervisere klogere på emnerne.

Tre fagbøger til PLC

Dyk ned i emner som #metoo og køn med fængende fagbøger til små og store elever. Find dem på gyldendal-uddannelse.dk

Til børn og deres voksne

Hvad er sex? gør børn og forældre klogere med tekst, tegninger og glimt i øjet. Find bogen på gyldendal.dk

Til underviseren

Seksualitet, skole og samfund og *Børn og seksualitet* sætter seksualundervisningen til debat. Find bøgerne på hansreitzel.dk

hed på dette forhold i et forsøg på at få dem til at forholde sig konstruktivt til de pædagogiske læringsvejlederes fremtidige rolle, herunder ikke mindst opgaven med at tilbyde materialer til fritidslæsning og yde vejledning hertil jf. §19.2 i Folkeskoleloven. En opgave og en rolle, som mange PLC'ere ellers sidder helt alene med flere steder rundt i landet, hvor der efterhånden kun er afsat få timer til en enkelt medarbejder på PLC.

Pia Peebles lyttede til både frustrationer og forslag og kvitterede med at sige at de områder, der blev berørt "stod på hendes liste." Dog tilføjede hun at mens hendes forgænger i jobbet, Thomas Jensen, var fuldtidsansat på PLC-området i BUVM, har hun selv kun to dage (torsdag og fredag) og dermed et mindre antal timer til sin rådighed, og at det endnu er uafklaret præcis hvor hun skal kaste sine kræfter ind – og hvad der evt. skal have mindre prioritet i fremtiden. Hun opfordrede dog alle til ikke at tøve med at henvende sig til hende med hvad end man måtte have af spørgsmål, og lovede at gøre sit bedste for at imødekomme enhver henvendelse. (Pia.peebles@uvm.dk. Tel: 2528 4846).

De 17 verdensmål

Eftermiddagen stod i verdensmålenes tegn med et engageret oplæg af Rikke Falkenberg Kofoed, som mange vil kunne huske fra et inspirerende interview i LæringsCentret nr. 6. Udover at være lærer og medlem af PLCF, er Rikke Falkenberg Kofoed indehaver af og kreativ direktør for virksomheden Leg med IT. Derudover står hun bag det digitale undervisningsmateriale om FN's 17 verdensmål udgivet af Verdens bedste nyheder.

I sit oplæg lagde Rikke Falkenberg Kofoed ud med at slå fast at ingen lærere længere kunne drømme om at spørge til hvad verdensmålene er for en størrelse. Og det samme gælder heldigvis børnene. Det kan godt være at ikke alle lærere eller elever kan dem på fingrene – men det er godt på vej!

Oplægget indeholdt både en oplæring i tryllekunstner og små konkurrencer med flotte præmier til dem, der havde hørt godt efter og skrevet sig verdensmål og delmål bag ørene, men fremfor alt gav det svar på hvordan PLC kan understøtte lærernes arbejde med verdensmålene. Rikke Falkenberg Kofoed præsenterede her en lang række undervisningsforløb

og hjemmesider til fri afbenyttelse, herunder den officielle verdensmålside, Verdenstimen og Verdens bedste nyheder og mange flere, som alle er lige til at gå til og også "til at stole på", dvs. fuld af valide fakta og kilder, man som lærer eller elev ikke behøver at dobbelttjekke (medlemmer der ikke var tilstede på årsmødet henvises til interviewet med RFK i LC nr. 6, 2020, red.). Rikke viste også en stribe Book Creator-bøger, som kan kopieres og deles med eleverne, der kan arbejde i dem – både til indskoling (Milton-bøger) og til mellemtrin (Victoria & Verdensmålene). Kontakt din lokalafdeling, hvis du vil lukkes ind i biblioteket.

PLCF-Prisen 2020

Efter den mere seriøse del af lørdagens program, bød foreningen på et glas bobler i pejsestuen inden man bevægede sig ned ad trapperne til den stemningsfulde restaurant i kælderen på Haraldskær. Under festmiddagen var der som altid en håndfuld heldige årsmødedeltagere, som blev begavet med en af de skønne forside-illustrationer, som i år har prydet LæringsCentret, udført af Kathrina Skarösa.

Endelig blev det så tid til afsløringen af og ikke mindst fejringen af modtageren af Pædagogisk LæringsCenterForenings Pris, som i år tilfalder illustratoren Otto Dickmeiss. Formanden for Prisudvalget Karin Kjeldsen holdt motiveringstalen (som kan læses i LæringsCentret nr. 7, 2020, red.), mens Otto Dickmeiss' redaktør Annette Øster, som i øvrigt også sidder med i Prisudvalget, talte til og lykønskede prismodtageren. Begge talere hæftede sig ved alt det ekstra som Ottos tegninger tilfører de bøger, han illustrerer så smukt og sensitivt.

Han takkede selv for prisen, der – som han sagde – gjorde særligt indtryk, fordi den kom fra nogle af dem, der har føling med hvilke bøger børnene læser. Også selvom han indrømmede, at han ikke selv var vild med at gå i skole eller læse. Det kan man alt sammen læse mere om i pristillægget i LæringsCentret nr. 7, 2020, der som altid - med eller uden plakaten - kan bestilles til undervisningsbrug via PLCFs hjemmeside.

Søndagen blev indledt med formandens mundtlige beretning (den skriftlige beretning står at læse i LæringsCentret nr. 5, 2020, red.), som bl.a. kom ind på problemer med kontingentbetaling som

følge af bankskifte samt ny administrator, og store udfordringer i forbindelse med nedlukningen af Skolekom. På trods af begyndervanskeligheder for vores nye administrator, er alt godt på vej til at være i orden, hvilket lover godt for fremtiden.

Formandens beretning blev godkendt, hvorefter det reviderede regnskab for 2019 blev fremlagt og ligeledes godkendt. Næste punkt var dels et par små justeringer af vedtægterne og dels et forslag fra FU om, at vores OK-udvalg i samarbejde med DLF skal arbejde på at få lavet en guide til kredsene i DLF om PLC-arbejdet i forbindelse med den nyligt vedtagne overenskomst. Forslaget blev vedtaget. Derefter fremlagde kassereren forslaget til budget for 2021 inklusiv uændret kontingent. Budgettet blev også vedtaget.

Til slut var der valg til Forretningsudvalget (FU) samt øvrige udvalg. I år lykkedes det at blive næsten fuldtallige, idet der blev indvalgt to ekstra medlemmer, nemlig Dan Damsø og Birgitte Barfoed-Høj, mens Karin Kjeldsen og Steen Juhl Møller genopstillede. Kirsten Bundgaard Lassen genopstillede ikke, men blev takket mange gange med klapsalver og blomster for sin store indsats gennem årene. FU har nu følgende besætning: Karin Kjeldsen, Steen Juhl Møller, Janne Bjerring Larsen, Birgitte Reindel, Marlene Drost, Dan Damsø, Birgitte Barfoed-Høj.

Udvalg i PLCF:

Prisudvalg:
Anna Johansen, Marlene Drost, Karin Kjeldsen, Mette Rahbek, eksternt medlem Annette Øster

Bladudvalg:
Michael Poulsen, Anna Johansen, Eva Øland, Janne Bjerring Larsen

Hjemmesideudvalg:
Michael Poulsen, Birgitte Reindel, Per Brock

Temadage udvalg:
Karsten Boll, Steen Juhl Møller, Birgitte Reindel

OK udvalg:
Birgitte Reindel, Terkel Jessen Jensen

Referatet af PLCFs årsmøde 2020 kan findes på [PLCF.dk](https://plcf.dk)

Uge Sex – hele året rundt!

Foto: Pernille Ane Egebæk / Sex og Samfund

Af Eline Mørch Jensen

Hvert år deltager stadig flere skoler i Uge Sex. Ugekampagnen når bredt ud til 500.000 elever og 22.000 lærere, men ifølge Sex og Samfund er det ikke nok at skolerne sætter flueben ved Uge Sex.

- Det er positivt at de allerfleste børn modtager seksualundervisning i en eller anden form i løbet af deres skoletid. Det er også glædeligt at vi ser en stigning i antallet af skoler, der deltager i Uge Sex,

men køn, krop og seksualitet er vigtigt hele året rundt, fastslår Lene Stavngaard, national chef for Sex og Samfund. Og det gør hun selvom ugekampagnen efterhånden er så udbredt at den er blevet større end Sex og Samfund selv.

- Selvfølgelig er det også rigtig godt at Uge Sex er blevet så stor en succes at den har overhalet os. Det er bare ikke *godt nok*, for det står stadig sløjt til med undervisningen i køn, krop og seksualitet alt for mange steder, siger Lene Stavngaard og lægger til:

- Vi ved at de skoler som deltager i kampagneugen fordeler sig nogenlunde pænt rundt om i landet. Vi undersøgte i 2018, hvordan kommunerne generelt

arbejder med forebyggelse og seksuel sundhed resten af året og vi fik svar fra i alt 60 kommuner. Desværre viste det sig her, at det især er storbyerne som sætter budget af til området, mens indsatsen er meget mangelfuld i de mindre byer og – i det omfang den findes – ofte er båret af nogle få ildsjæle.

Når mindre kommuner typisk ikke sætter penge af til at løfte opgaven, skyldes det ifølge Lene Stavngaard, at man sjældent tænker problemer med køn, krop og seksualitet – for eksempel uønskede seksuelle oplevelser – ind i det kommunale forebyggelsesarbejde, men i stedet målretter forebyggelsesindsatser til områder som kost, røg, alkohol og motion. ►

Foto: Pernille Ane Egebæk / Sex og Samfund

- Men sundhed er som bekendt ikke bare fravær af sygdom. Så vi står med en stor udfordring når det gælder om at få flere kommuner til at anerkende at køn, krop og seksualitet har lige så meget med børn og unges trivsel at gøre som eksempelvis mobning jf. VIVE undersøgelsen fra 2018 om sammenhængen mellem seksualitet og generel trivsel og adfærdsundersøgelsen SEXUS fra 2019. Af den sidste kan vi også se at de fleste børn har modtaget seksualundervisning i grundskolen, men desværre er det ikke noget der sker systematisk – og slet ikke på alle klassetrin, selvom det faktisk burde være en selvfølge, mener Lene Stavngaard.

En positiv tilgang

I 2021 er temaet for Uge Sex er køn og ligestilling, et tema der dårligt kunne være mere aktuelt jf. den igangværende sexismedebat. Samtidig er det ikke første gang temaet er oppe at vende:

- Sex og Samfund har udarbejdet undervisningsmaterialer lige siden den obligatoriske ramme, ja faktisk endnu længere tilbage ... Jeg har været nede og kigge i materialer fra 1960'erne, hvor vi havde undervisningsforslag helt ned til 1. og 2. klassetrin, hvilket var ret banebrydende

dengang. I 1965 handlede det om at tale med eleverne om, hvorvidt man kan undvære en far eller mor, om hvorfor far arbejder ude, mens mor er derhjemme, eller om far skal kunne lægge en ble eller hellere reparere en cykel. Den slags spørgsmål om køn og ligestilling. Altså tidlige former for normkritik, kan man sige, og en opfordring til at snakke om hvad en familie er, fortæller Lene Stavngaard.

Hun tilføjer at det fra starten af drejede sig om at opbygge et trygt rum, hvor det var naturligt at stille alle mulige slags spørgsmål. Og det gør det stadigvæk:

- Selvom der er sket en hel del siden dengang, har vi faktisk været tro mod den tilgang, vi har haft til hvordan man taler om køn, krop og seksualitet. Og til tilgangen med at skabe refleksionsrum, diskutere holdninger og udfordre de gældende normer.

- Det der har udviklet sig meget hurtigt er *emnerne*. I begyndelsen handlede seksualundervisningen mest om oplysning om prævention, abort og reproduktion, som det hed. Det er også lidt sjovt at tænke på i dag at en af grundene til at indføre faget

var angsten for børnelokkere. Det tog vi også fat på i vores tidlige undervisningsmaterialer, men vi opfordrede til at man talte om det på en god og usensationel måde, hvor børnene turde spørge om det, der optog dem, tilføjer Lene Stavngaard.

Ingen er forkerte

I dag er undervisningen udvidet til at omhandle kropsopfattelser, idealer, køn, normer, fordi hele området – ikke mindst digitalt – ifølge Lene Stavngaard er i "konstant udvikling". Hun peger også på at man ikke bare i Sex og Samfund, men også i samfundet generelt, taler mere åbent om kønsidentitet, lige som der er kommet et langt større fokus på mangfoldighed og normkritik.

- Vi opfatter børn og unge som kompetente aktører, ikke som nogen der bare skal hældes viden på. Undervisningen skal være dialogbaseret og handlingsorienteret og derfor er børnenes medbestemmelse et vigtigt krav for os, siger Lene Stavngaard, og uddyber:

- Sex og Samfund har et sex-positivistisk udgangspunkt og en normkritisk tilgang, hvilket vil sige at vi ser seksualitet som

potentielt positivt, så længe det er mellem samtykkende partnere og at mangfoldighed er en ressource fremfor et problem. På den måde er vi ikke med til at reproducere normer eller installere skam i børnene, og det er vigtigt for at få dem til at føle sig inkluderet og set.

Sex og Samfund anbefaler lærere, der underviser på området, at involvere eleverne mest muligt i tilrettelæggelsen af undervisningen, så den bliver vedkommende for alle, uanset hvor de befinder sig i deres udvikling. Det er desuden afgørende at der er plads til *alle elever* i klasserummet, både dem der er langt fremme og dem der ikke er. Der er ikke nødvendigvis noget som er rigtigt og forkert og frem for alt gælder det om ikke at problematisere forskelligheder.

- Hvis klassen arbejder med billeddeling kan det være man bruger Umbrella-sagen til at tale ud fra. I stedet for at sige "du må ikke tage nogenbilleder," som mange forældre måske ville gøre, kan man med fordel undersøge *det fælles tredje* og se på nogle fænomener, læse en novelle eller undersøge hvilke risici og muligheder der findes i den digitale virkelighed, og så få en fælles snak om det – uden at udskamme nogen.

Sex på skemaet

Lene Stavngaard peger på at heller ikke lærerne befinder sig på det samme sted, lige som mange ikke føler sig klædt på til at undervise i køn, krop og seksualitet. Det er et kæmpe problem, mener hun:

- Lærerne har brug for at lære hvordan vi skal tale om de her spørgsmål på en åben og respektfuld måde. I virkeligheden handler det om at kunne tale sammen uden at normerne kommer til at fylde – og om at man som lærer er opmærksom på ikke selv at være med til at reproducere normer. Det er vigtigt at forstå at god undervisning ikke går ud på at man taler ud fra sin egen person eller at man prøver på at rådgive eleverne, understreger hun.

Sex og Samfund mener derfor der er behov for at uddanne alle lærerstuderende i at undervise i køn, krop og seksualitet, lige som der er et akut behov for kompetenceudvikling af de nuværende lærere, pædagoger og sundhedsplejersker.

Foto: Pernille Ane Egebæk / Sex og Samfund

Foto: Pernille Ane Egebæk / Sex og Samfund

- Og så skal vi have køn, krop og seksualitet på skemaet, ikke i form af nogle timer hist og her eller en enkelt gang Uge Sex i løbet af et grundskoleforløb. Faget skal timefastsættes så det bliver en fast bestanddel af alle elevers skolegang. Og samtidig skal vi have emner som køn, normer og mangfoldighed integreret i de eksisterende fag, slår Lene Stavngaard fast – inden hun lægger til:

- For hvad hjælper det hele ellers - hvis du efter Uge Sex er til idrætstime og oplever at din lærer råber efter dig at du "kaster som en pige" eller er en "bøsserøv"? ■

Find undervisningsmaterialer til Uge Sex i grundskolen på sexogsamfund.dk

Lærerstuderende: Seksualundervisning, ja tak

Af Michael Nørmark Poulsen, PLC-medarbejder og it-vejleder, Ny Hollænderskolen

Rambøll-undersøgelse fra 2018, udarbejdet for Forsknings og undervisningsministeriet, viste at et stort flertal af lærerstuderende ikke deltog i det valgfri kursus om seksualundervisning.

To år efter er status stort set det samme, og det er der ifølge næstforperson i Lærerstuderendes Landskreds (LL), Lina Kofoed Romanini, flere grunde til. Mange steder i landet er kurserne placeret i jule- eller læseferien, og enkelte steder kræves der deltagerbetaling. Det kan ifølge Lina Kofoed Romanini være med til at forklare, hvorfor kurset ikke prioriteres af mange lærerstuderende.

Kursernes niveau er desuden svingende, både i indhold og udstrækning. Der er stor forskel på om der primært lægges fokus på sundhedsundervisning, seksualundervisning eller familiekundskab, (SSF),

som alle er en del af faget, lige som der på én læreruddannelse udbydes et kursus på 3 timer, mens et andet består af et forløb på 4 dage.

Hvis man vil have flere studerende til at deltage i kurserne, skal der ændres på flere ting, mener LL:

- For det første skal man sørge for, at kurserne er planlagt på en måde, så de er tilgængelige for de studerende. Der skal derfor ikke være deltagerbetaling og de må ikke ligge i en periode med eksamenslæsning eller være placeret i en ferie. For det andet skal man sørge for at indholdet stemmer overens med kursusbeskrivelserne og at de er nærværende for studerendes hverdag, siger Lina Kofoed Romanini.

Hun understreger dog, at LL ikke mener at det frivillige kursus er vejen frem, men foreslår en alternativ løsning:

- Vores svar på SSF-udfordringerne er en todelt løsning: Dels foreslår vi at normkritik skal være en del af uddannelsens pædagogiske grundfaglighed og

dermed tænkes ind i hele uddannelsen, og den måde lærerstuderende tænker undervisning og pædagogik på. Dels mener vi at SSF bør være et specialiseringsmodul, der fylder 10 ECTS-point på uddannelsen, og at dette modul skal udbydes til alle studerende i løbet af uddannelsen.

- På den måde sikrer vi kvaliteten i faget, så man når rundt om alle tre dele af SSF, og så der er lærere på hvert eneste lærerværelse, der har en dyb viden om faget. Vores forventning er, at markant flere studerende vil vælge det modul, frem for et frivilligt kursus, da det faglige niveau vil være højere, og da det ikke ligger oveni noget andet, tilføjer Lina Kofoed Romanini.

Med forslaget vil LL sikre, at alle lærere har en bred viden på området, mens nogle lærere har en mere specialiseret viden. Ifølge Lina Kofoed Romanini har LL været i dialog med både Sex og Samfund og andre organisationer, der arbejder på området, og alle er enige om at dette fremadrettet vil være en god måde at løse opgaven på. ■

Stadig et fnise-fag

Af Eline Mørch Jensen

I 50-året for indførelsen af faget seksualundervisning i grundskolen trækker professor ved DPU, Ning de Coninck-Smith, en tråd op gennem årtierne. Status er at det var svært at undervise i faget dengang i 1970'erne – akkurat lige som i dag.

- Inden seksualundervisning kom på skemaet var børnene jo nogen, som kom med storken, og sex noget der foregik inden for ægteskabet – og da slet ikke mellem mennesker af samme køn. Seksuelle afvigelser var ikke noget, man talte om, selv om de selvfølgelig var en del af billedet. Siden da er der sket stor udvikling og samtidig er der nok også mange der husker at Lars Løkke ville have fjernet Sex & Samfunds materialer, fordi de skrev om bl.a. dyresex og andre tabuiserede seksuelle emner. Så meget har vi altså ikke flyttet os, fastslår Ning de Coninck-Smith.

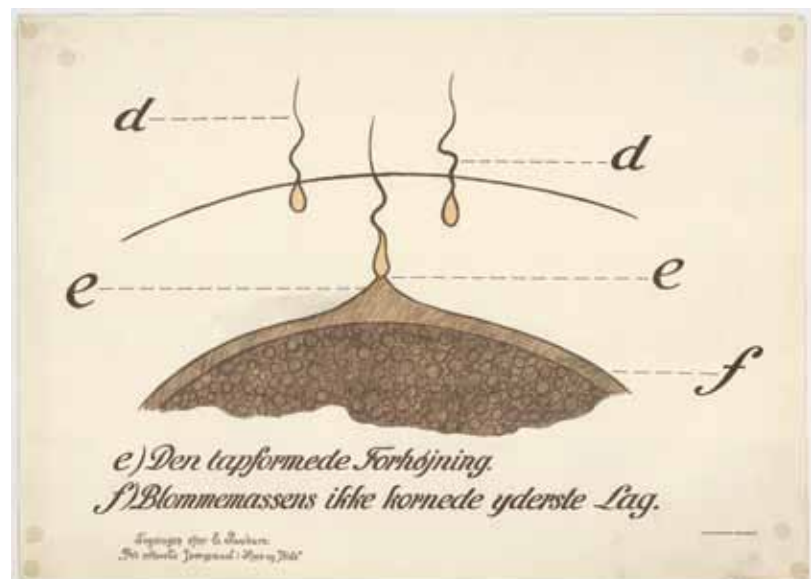
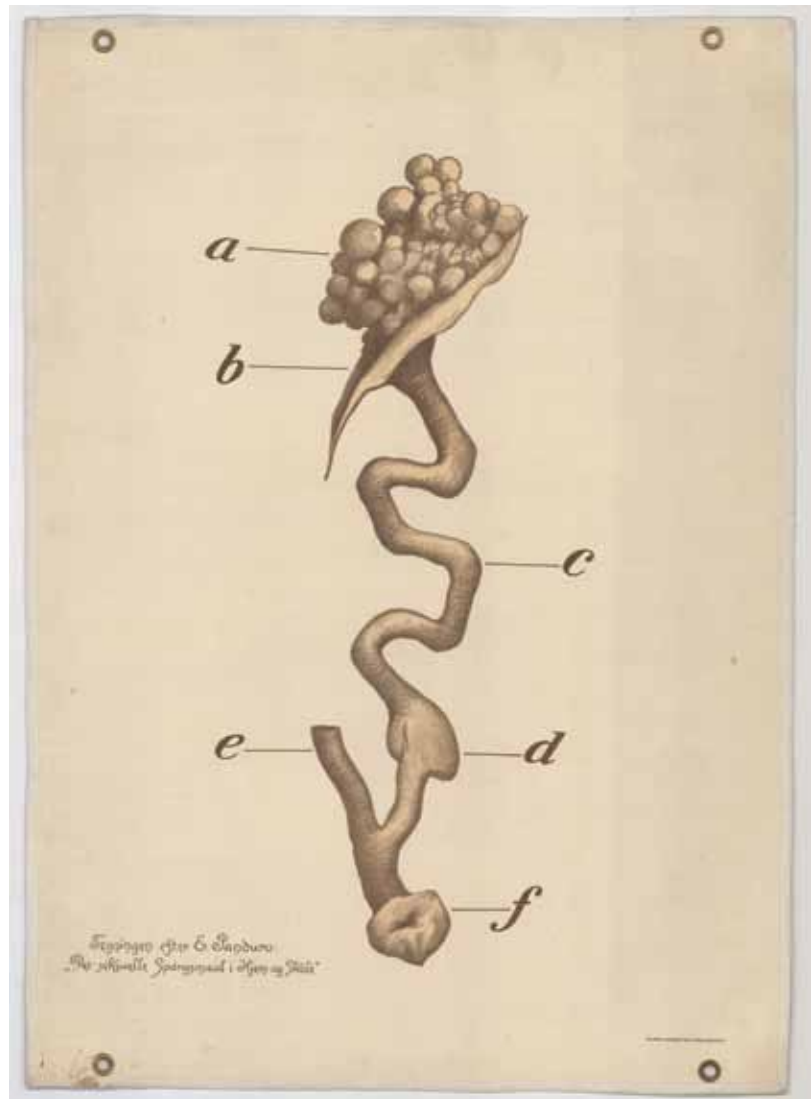
Til at begynde med handlede faget vel mest om kønssygdomme og svangerskabsforebyggelse?

- Der var meget fokus på de dele, ja, men om det faktisk fik nogen betydning for sundheden eller antallet af ufrivillige graviditeter, er jeg ikke så sikker på. Til gengæld kom p-pillen og den frie abort til at betyde en masse, siger Ning de Coninck-Smith og fortsætter:

- Noget andet der spillede en vigtig rolle for indførelsen af faget var, at man ikke var interesseret i den såkaldt "indbyrdes undervisning", det vil sige alt det børnene vidste og kunne lære hinanden. Det var nemlig *forkert viden* og noget mange lærere var på vagt over for. Sådan noget som når drenge strintede om kap, eller den slags erfaringer, man fik, når man gik med en voksen ned i kælderen ... Frygten for børnelukkere fyldte meget, lige som frygten for at "komme galt af sted"!

Man var altså bange for at børnene vidste for meget – snarere end for lidt?

- Det kan man sige! Og børn vidste faktisk mere end man skulle tro, både på landet og i byerne. Selvom man boede på landet og måske tilhørte Indre Mission, kunne bondebørnene jo helt

konkret se dyrene parre sig og føde unger. Og i byerne, hvor man ofte boede tæt sammen i små lejligheder, kunne børnene heller ikke undgå at blive konfronteret med det seksuelle.

- Ofte hørte børnene kun om blomsterne og bierne, til gengæld gjorde de sig deres egne erfaringer. Jeg havde selv en gammel tante af en lærer, da jeg gik i skole i tresserne, der bogstaveligt talt underviste os i insekternes bestøvning af blomsterne, fortæller Ning de Coninck-Smith.

Nye udfordringer

Seksualundervisningen har altid været og er stadig et timeløst fag, hvorfor det er op til den enkelte skole, hvor meget faget fylder, og hvilke klassetrin, der undervises i faget. En del skoler deltager i Sex & Samfunds Uge Sex, mens andre holder sine egne emneuger- eller dage for udvalgte klasser og/eller årgange. Atter andre forsøger at få faget "puttet ind" engang imellem 0. og 9. klasse. Faget er stadig heller ikke obligatorisk på læreruddannelsen, selvom det er skrevet ind i Fælles mål.

Hvordan har fagets status ændret sig gennem tiden – og går ud over dets status, at der ikke er sat et fast antal timer af?

- Der kan siges både for og imod et fast timetal ... Det er slet ikke sikkert, det betyder noget særligt ... Hvis du spørger børn om, hvad der er deres yndlingsfag, er det i hvert fald ikke nødvendigvis det, der fylder mest i timer. Det kan sagtens være skolekøkken eller gymnastik.

Hvad betyder det at faget ikke er obligatorisk på læreruddannelsen, tror du?

- Igen er det svært at svare entydigt på, men jeg mener alligevel at der er behov for at få en fælles – obligatorisk – uddannelse af lærerne inden for områderne seksualitet, køn, normer og identitet. Seksualundervisning er jo ikke noget nemt fag at undervise i, for hvad skal man med og hvordan skal man som lærer forholde sig ... En af mine studerende har skrevet speciale om en efterskole med kønsneutrale værelser – og bare dét at forstå og formidle de flydende kønsbegreber og identiteter! Udbryder Ning de Coninck-Smith. Inden hun skynder sig at understrege at det dog "på ingen måde" var nemmere i 1970'erne, udfordringerne var bare nogle andre.

Kløften på lærerværelset

Ifølge Ning de Coninck-Smith er det i dag næsten ikke muligt at forestille sig, hvor voldsomt, ja, ligefrem grænseoverskridende, det må have været for mange af de lærere, som blev sat til at undervise i det nye fag fra 1970 og frem.

Stemningen var nok en smule isafkølet på lærerværelserne – med en afgrund mellem dem, der havde fokus på sundhed og svangerskabsforebyggelse, og dem som hellere ville snakke om lyst ...

- Ja, man ser det næsten for sig, ikke?

kvindelige lærere både enlige og mange formentlig også seksuelt uerfarne. Deres situation var i det hele taget skrøbelig, mener Ning de Coninck-Smith.

Hun tilføjer at der uden tvivl også var mandlige lærere, der havde det vanskeligt med at undervise i seksuelle emner, men at opgaven typisk tilfaldt de kvindelige lærere, som oftest var klasselærere. Alligevel nævner hun at der findes flere eksempler på grænseoverskridende adfærd, blandt andet en sag om en mandlig lærer, der blev anklaget for at lyne sine bukser op og blotte sig

Det væltede jo ind med unge kvinder på seminarerne i de år, frisdannede og venstreorienterede og udstyret med bøger som *Bollebogen* og *Kærlighedens ABZ* af Inge og Sten Hegeler. I den anden ende af skalaen – også den politiske – havde man så det der blev kaldt "Det brune hjørne", hvor de mandlige overlærere sad og babbled på deres piber. Og midt i den kulturkløft skulle de øvrige lærere så prøve at finde deres ben. Det har ikke været let!

- Tidligere måtte de kvindelige lærere ikke være gift. En del boede ganske vist i kvindekollektiver og adopterede børn sammen, nogle af dem var måske lesbiske, men i reglen var de ældre

i klassen, angiveligt for at vise eleverne hvordan det mandlige kønsorgan så ud. Andre lærere blev kritiseret for at tegne "frække billeder" på tavlen eller bruge pornoblade i undervisningen.

- Jeg lavede for år tilbage en undersøgelse af sager i årene fra 1900-1970, hvor lærere blev anklaget for at have optrådt usædeligt over for deres elever. Det var primært mænd. Der var meget sjældent tale om samleje eller forsøg herpå, men mere hyppigt om at de havde taget pigerne på skødet og nusset dem og udvist en særlig interesse for dem. I arkiverne er der også sager med drenge, især under den kolde krig, hvor homoseksuelle forbindelser var meget problematiske.

- Blandt anklagerne finder man også de såkaldte misforståelses-sager, hvor især kristne og måske mere konservative forældre var modstandere af at deres børn modtog seksualundervisning. Enten fordi det blev anset for at være perverst, eller fordi man ikke mente det var skolens opgave at blande sig i opdragelsen, men hørte til privatlivets fred, forklarer Ning de Coninck-Smith.

Hun tilføjer at mange forældre i samme periode heller ikke kunne leve med, at det ikke længere var et krav at lærere, der underviste i kristendom, var medlem

- Skolen var og er et seksualiseret rum, men lærere og elever måtte heller ikke dengang have seksuelt samkvem. Alligevel anså man det nok for mere uskyldigt, eller naturligt, hvis en pige blev forelsket i sin mandlige lærer.

Hvorfor virkede faget så provokerende på folk, dengang det blev indført?

- Ja, det virker næsten paradoksalt her i 2020! Ikke mindst i lyset af at vi i Danmark var tidligt ude med seksuel frigørelse, for eksempel var vi de første til at frigive pornoen i 1969, og siden har

begynderfejl – for eksempel overvejer, hvad det løser, at de mænd, der anklages for krænkende adfærd, navngives ... Dermed ikke sagt at #metoo ikke er både nødvendig og vigtig, det er det bestemt, det er bare ikke nemt at italesætte disse spørgsmål, siger Ning de Coninck-Smith.

Mangfoldigheden med

- Det er vanskelige emner for os andre, så hvad må det ikke være for børnene, som står midt i det! Hvis man spørger forældrene, har de også svært ved at tale med deres børn om seksuelle emner. Børnene føler det akavet og fniser, mens hormonerne bare raser rundt i kroppen på dem! Seksualundervisning er stadig et fnisefag og på den måde er alt fuldstændig som det altid har været! I loven står der at børn skal lære at respektere hinandens seksualitet. Det lyder fint, men hvordan får vi det til at ske?

Evalueringen af Faget Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab fra sidste år viser, at kun en fjerdedel af de lærere, der har undervist i seksualundervisning i grundskolen, føler sig fagligt godt klædt på, og kun 13 % af de adspurgte lærere, som har undervist i faget, har gennemført et seksualundervisningskursus på læreruddannelsen.

Så heller ikke på dette punkt er der altså sket det store?

- Det kommer ikke bag på mig! Dels er der mange mænd der er bange for at træde ved siden af - hvilket sprog skal man bruge og hvordan håndterer man spørgsmål som #metoo, grænser, samtykke, pride, flydende kønsbegreber etc. i det åbne rum? Eller i et klasseværelse for den sags skyld? Mange kvinder er nok lige så usikre! Samtidig er Danmark blevet et multikulturelt samfund, hvor måske 10-12 procent af børnene i skolen er af anden etnisk oprindelse. Det er sikkert med til at øge lærernes usikkerhed, mener Ning de Coninck-Smith og lægger til:

- Oveni købet har vi det her kropslige overfokus, når vi taler om sex, og her tror jeg der er behov for at få en bredere forståelse af hvad seksualiteten er og kan være, også selvom der stadig er tabuer. Netop fordi det er så mangfoldigt et område er vi nødt til at lade det komme ind i læreruddannelsen og på skole-skemaet.

Foto: Jens Lauridsen, Nationalmuseet

af folkekirken. Derfor så man også at der kom mange kristne friskoler til i 1970'erne.

Grænser for frigjorthed

- De kvindelige lærere befandt sig i et andet dilemma, idet det ikke var velset - eller bare accepteret - at de havde en seksualitet, i hvert fald ikke udadtil. Samme indstilling havde samfundet ikke til mandlige lærere. Hvis en mandlig lærer blev taget i at have et forhold til en ældre kvindelig elev, var der en tendens til at bagatelisere forbindelsen – ofte med den begrundelse at pigen nok selv havde forført manden, fortæller Ning de Coninck-Smith og lægger til:

vi fået en stærk homoseksuel bevægelse - folk kommer jo fra hele verden til Copenhagen Pride. Men nok var og er Danmark et meget liberalt samfund, alligevel er der altså grænser for hvor langt staten kan gå. Det gælder også i forhold til vores naboland Sverige, der for eksempel går aktivt ind for ligestilling, mens vi herhjemme nøjes med at tale om ligeværd. Altså hertil, men så heller ikke længere ...

#metoo har også først for nylig fået vind i sejlene - tre år efter Sverige...

- Og det er udtryk for samme tendens! Nogen gange kan det så være godt at der går lidt tid, så man ikke begår de samme

Hvad vi taler om,

Af Annette Hildebrand Jensen, lærer, cand. pæd. og klinisk sexolog og underviser i seksualundervisning

Og om hvorfor lærere, skolepædagoger og læringsvejledere skal lære mere om emnet.

Forleden skrev min gode musikkollega på læreruddannelsen til mig: "Hej Annette. Håber alt vel. Jeg læste med fornøjelse artiklen om seksualundervisning i Folkeskolen. Bl.a. stod der det med, at lærerne skal kunne tænke emnet ind i alle fag. Det er desværre ikke faldet mig ind før nu, at det også gælder musikfaget. Men det kunne være interessant at få tips til, hvordan jeg griber det an. Hvis du har lyst og tid, kunne vi nuppe en kaffe en dag og tale om det. Kh Torkil"

Det var fantastisk at modtage sådan en henvendelse, der emmede af nysgerrighed, ansvar og tryghed ved at spørge. Jeg svarede: "Kære Torkil. Ih, hvor spændende. Det vil jeg rigtig gerne. Jeg tænker mig lige om og vender tilbage. KH Annette"

Jeg skal nok fortælle, hvad jeg så vendte tilbage med.

Ambitionerne

I år er det 8. år siden, jeg begyndte at undervise på læreruddannelsens frivillige 15-lektioners kursus i Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab (SSF). Artiklen her er mit *take* på, hvad der skal til for at skabe bedre seksualundervisning for børn og unge: kort sagt – og helt banalt – handler det om at få opkvalificeret alle lærere og læringsvejledere. Det er der vi må starte!

"Hvad er en 69'er?", "Er det normalt at have lyst til både piger og drenge?", "Er det ikke klamt at bolle?", "Lugter menstruation?", "Skal det bløde og gør det ondt første gang, man har samleje?", "Hvorfor bliver nogen pædofile?" og "Hvor tidligt kan man tage en graviditetstest?"

Børn stiller spørgsmål til sex. Og det gør de ofte i skolen, hvor de kan møde professionelle voksne, som det ikke er helt så akavet at tale sex med, i forhold til når det er med mor eller far. De spørger og kommenterer på vej ind og ud af klasse-lokalet, i frikvartererne, og de berører det seksuelle i badet efter idræt og når de har sex på skemaet i timerne.

SSF er i skolen tilrettelagt med to undertemaer: "Sundhed og trivsel" og "Køn, krop og seksualitet". Førstnævnte har mange skoler godt fat i og arrangerer både undervisning, projekter og forældredaftener om sund kost, rygning, alkohol og fysisk bevægelse. De fleste skoler har fælles motionsdage, gennemtænkt sund madordning, regler for alkoholindtag og rygning i frikvarteret såvel som til festerne. Det er også en rutine, at kommunen undersøger elevernes oplevelse af at trives og lægger mere eller mindre ambitiøse planer for at gøre det endnu bedre for endnu flere.

Seksualundervisningen gennem 50 år

Det er en anden sag, når vi ser på seksualundervisningen specifikt, hvilket Undervisningsministeriet gjorde i 2019. Langt fra alle skoler opfylder forpligtelsen om at undervise i seksualitet, lærerne kender kun i ringe omfang til rammer og krav, og ledelser går rundt og tror, at det går fint. Skolens ansatte klager – når de bliver spurgt! – over manglende ressourcer, ikke-fastlagte timer, ringe uddannelse og mangel på materialer. Elever, forældre og skolebestyrelser bakker op: de vil gerne have mere og bedre seksualundervisning.

Det er i dag sådan, at alle fag skal tage ansvar for elementer af SSF, og det er altså ikke kun dansk, idræt og biologi. Desuden skal SSF ind på alle klassetrin fra 0. – 10.kl. Det vil sige, at ingen kan gemme sig og lade andre tage sig af det. Alle skolens lærere må tage opgaven på sig.

I dag er seksualundervisningen meget mere end det var i "de gamle dage", hvor det var et forbudsfag med fokus på, hvad man skulle passe på, fx uønsket graviditet, dårlig hygiejne, onani, homoseksualitet,

pornokigleri eller kønssygdomme. SSF handler i dag også om lyst og livskvalitet, tanker om livet, etik, rettigheder, ansvarlighed og handlemuligheder. Mange skoler afholder Uge Sex, som er Sex og Samfunds udmærkede temauger. I mine øjne må vi også tage fat i, hvordan SSF kommer til at leve aktivt med ind i skolefagene. Der er i skolens travle hverdag ikke tid til at afholde endnu flere temauger. Desuden kan det for nogle børn være voldsomt med de fokuserede forløb, hvor man ser intenst på seksuelle emner.

Seksualundervisning skal tænkes ind i skolefagene

Hvis vi fremover kan få opkvalificeret alle lærere til at blive fortrolige med, hvad SSF er og hvordan man didaktisk kan iscenesætte det i de fag, de underviser i, så opnår vi flere ting:

- At der ikke skal findes ekstra tid til sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab.
- At man kan tage SSF-emner op, når de forekommer relevante og i sammenhæng med det øvrige faglige stof.
- At SSF-undervisningens kvalitet stiger, fordi læreren har en uddannelse inden for faget (Det er oplagt at biologilæreren taler pubertet og måske kropsvæsker og orgasmer, mens historielæreren sætter homoseksualitet eller familieformernes udvikling på skemaet. Vi kan tale om, hvordan kærlighed, tiltrækning og lyst føles, når vi har billedkunst og dansk eller lave øvelser i idræt, hvor vi mærker, hvor vores personlige grænser går).
- At både lærer og elever får mulighed for at gå langsomt og ydmygt til værks med emner og ord, man ikke før har talt om – fordi det omkringliggende stof lægger "trædesten".
- Alle får skærpet og trænet opmærksomhed, og det at tale om sex på alle årgange i alle fag, og det vil ikke "pludselig" være noget, man i fx 6. klasse skal til at tale en masse om.
- Vi har med SSF en oplagt mulighed for at få lærere og læringsvejledere til at arbejde sammen: et samarbejde der ellers ofte har svære kår.

når vi taler om sex

Jeg har hørt nogen hævde, at seksualundervisningen kan blive et "bagholds-angreb" på eleverne, hvis de ikke er forberedte på, hvornår der indgår seksualundervisning. Det er jeg helt uenig i. For seksualitet indgår naturligt i så mange sammenhænge, at det kan føles mærkeligt, hvis man ikke adresserer det i skolen. Seksualitet (bredt forstået) er relevant i mange af danskfagets tekster, billeder og film og på sociale medier (relationer, kropsidealer, kærlighed, tiltrækning, følelser mv.), i den fysiske interaktion i idræt, i madkundskab (kønsroller i husligt arbejde som fx madlavning), i fysik/kemi (teknologi og samspillet mellem mennesker fx seksuelle hjælpemidler eller virtuel teknologi), sprogfagene (ungdomskulturers sprog og normer), geografi (bredere kulturskandskab) og i kristendomsundskab (forskellige religioners syn på kønsroller, ligestilling, familieforhold, trivsel, seksualitet), i matematikfagets opgaveformuleringer (normkritik på kønsstereotyperne, at kvinder handler ind og mænd måler op til nye huse) osv. osv.

Den gode nyhed er, at de lærerstuderende - i hvert fald i København, hvor jeg underviser - strømmer til det frivillige kursus. På kurset knokler vi for at vi dække alt det, vi ser som relevant: SSF's mål og indhold på alle skolens klassetrin, skoleemnets historiske udvikling, elevernes parathed og læringsforudsætninger, herunder specialundervisning, skabelsen af det trygge rum og den særlige lærerrolle, brug af tegninger,

billeder, film og genstande, overvejelser over brug af øvelser og opgaver, forældreinformation, samarbejde med sundhedsplejerske samt eksterne aktører. Dertil kommer, at de studerende får viden om kroppens funktioner og udvikling (fx pubertet, menstruation, væsker), kroppes mangfoldighed i en ellers idealiserende visuel kultur, udvikling af konsidentitet, seksualitet og lyst, orgasme og onani. SSF handler også om graviditet, prævention, kønssygdomme og hvordan man får gang i at bruge det kondom, man jo godt, ved er en god ide.

Vi tager også fat i, hvad det betyder at være LGBT+ person, og de forhold der kan være pirrende såvel som udfordrende her. Vi taler om porno og stoffer, de 37+ familieformer vi har i Danmark, vi taler skilsmisse og trivsel, sund kost, venskaber, og hvordan man løser riser i relationer. Vi taler om mennesker, ligestilling, identitet, kulturelle normer, og vi øver os i at forholde os normkritisk for at inkludere alle. Endelig arbejder vi med, hvordan de lærerstuderende kan få disse SSF-elementer ind i deres fag, når de en dag bliver ansat på en skole. Ligesom Torkil i musik. Det er meget at skulle nå på 15 lektioner.

Mere mangfoldighed og normkritik

Målene har ikke ændret sig iseneste 2020-revision af SSF, men noget er der sket i læseplan og vejledning: mangfoldighed og normkritik fylder mere nu. Det handler om at tænke alle (slags) mennesker ind i undervisningens "øje", fx kan familier jo etableres på mange måder, og man kan "være til" både kønsmærkede kvinder og mænd eller skifte præference undervejs i livet. Når vi underviser normkritisk, handler det om at huske, hvordan normer former vores billede af os selv og hinanden: hvad er "normalt", hvad gør vi ureflekteret, hvad genkender vi hos andre og i deres livsstil. Så husker vi, at vi har forskellige erfaringer med familiekonstellationer, kønsudtryk kan passe ind eller ikke, at vi alle "springer ud seksuelt". Og vi husker at tale om, hvordan også lesbiske kan beskytte sig mod kønssygdomme med slikkelapper for nu at nævne et eksempel.

Vi taler altså ind i mangfoldigheden. Og vi varer os for at tillægge eleverne nogle bestemte seksualiteter, præferencer eller nysgerrigheder. I mine øjne er de nye fremhævede begreber i faghæftet en direkte og helt naturlig forlængelse

af mange års inklusionsbestrebelse og udviklingen af det er en god udvikling af arbejdet med, at vi kan tale om det både generelt og med seksualiteten som omdrejningspunkt. Det er med til at sætte fokus på ligestilling og øget trivsel og sundhed for alle mennesker i vores samfund. Og her minder jeg om den særlige udfordring som LGBT+ personer stadig har i Danmark, og som viser sig i øget mistrivsel, større risiko for psykiske lidelser, medicinering og selvmord for ikke at glemme de jævnlige *hate crimes*.

Derfor skal vi have mere og bedre undervisning på læreruddannelsen, så alle kommende lærere er bekendt med begreber som kønsstereotypi, heteronormativitet, mangfoldighed, normkritik og alt det, jeg her har beskrevet – helst i form af et kursus, som jeg gerne ser får ECTS-point og måske kan omdøbes til noget i retning af "køn, krop, seksualitet og mangfoldighed". Vi må også få gang i efteruddannelse af lærere, læringsvejledere og pædagoger – og hvorfor ikke sætte dem sammen, så praksiserfaringer kan leve i rummet?

Nogle gør det!

Jeg synes, det er en rigtig god ide at

gøre som Holsterbro kommune gjorde for mange år siden, nemlig at udnævne nogle nøglepersoner på skolerne, som får mulighed for at kvalificere sig særligt på feltet og kan virke som inspiratorer for deres kolleger. Det er helt oplagt at have en skolepædagog med i en tovholder-gruppe og prioritere samarbejdet med sundhedsplejersken.

Lad os nu se, om ikke vi kan finde den vej, hvor vi får hævet vidensniveauet lidt hos alle skolefolk og lidt ekstra hos de særligt udvalgte. Det kan vi gøre på en måde, hvor det ikke bliver en ekstra byrde for lærerne, men en lettelse, fordi de kvalificeret kan integrere stoffet, hvor det passer ind og besvare de unges store spørgsmål. Skoleledere må tage ansvar for at organisere SSF på skolen og inviter så sundhedsplejersken – vores nye bedste ven – med i tilrettelæggelsen. CfU kan støtte processen ved at skaffe det materiale hjem, der findes – det er ikke meget, men noget findes der.

Det er faktisk også både sjovt og livgivende at have de her samtaler med de eleverne!

Artiklens forfatter bag en såkaldt slikkelap. Slikkelapper beskytter ved oralsex og kan i øvrigt fås med smag - og kan købes på nettet eller apoteket.

Og så tilbage til Torkil: Jeg fik lavet en brainstorm til temaer, og mon ikke han allerede er i gang med at kvalificere og omsætte den med sin langt større indsigt i musikfagets didaktik? Den ser sådan ud:

- Hvad gør musik for trivsel?
- Hvad bruger vi musik til, alene og sammen med andre?
Fordybelse? Glæde?
- Musik og generationer: børnemusik, ungdomsmusik, de voksnes og ældres musik
- Musik og erindring og livshistorie
- Stemninger, følelser og musik
- Musik til selvforglemmelse, men også til kommunikation
- Musik til fest, sportsarrangementer, store begivenheder og rituelle markeringer
- Musik og bevægelse: hvad viser vores kroppe andre, og hvordan læser vi hinanden
- Multikultur og mangfoldighed
- Genrer (fra klassisk til dødsmetal - eller hvad der nu synes relevant for en ekspert)
- Store komponister, musikere og sangere – også kvindelige musikere gennem tiden
- Kastralsangernes historie
- Protest- og kampmusik: at skrive køns- og seksualpolitisk musik
- Hvad sker der i kroppen, når vi synger og spiller?
- Femininitet og maskulinitet i musik: er det ikke passé?
- Hvad er god musiksmag? Normkritik. ■

Vi skal turde tage

Af Eline Mørch Jensen

Hvordan snakker man med børn om sex – uden at det bliver akavet eller klinisk? Forfatteren til *Hvad er sex?* Sabine Lemire giver her et par gode råd om at forholde sig åben og spørgende.

- Det første jeg lagde mærke til, da Rasmus og jeg begyndte at lave *Hvad er sex?* var sjovt nok, at vi slet ikke talte om bogen, mens vores børn var til stede. Meget mærkeligt! Normalt taler vi ellers helt åbent om vores ideer, når vi udvikler historierne i *Mira*-bøgerne, fortæller Sabine Lemire. Og hun lægger straks til:

- Det sagde jo *alt* om at der var brug for bogen!

Den Rasmus, Sabine Lemire taler om, hedder - som de fleste læsere vil vide - Bregnhøj til efternavn. Han har illustreret både *Hvad er sex?* og tegneserierne om tween-pigen *Mira* plus i øvrigt en lang række andre bøger. De to danner par, ikke

bare professionelt, men også privat, og har som Sabine Lemire udtrykker det "til sammen seks børn."

- Derfor sagde jeg en aften til mine fire unger, at der lige var noget vi skulle tale om, nemlig den bog jeg var gået i gang med at skrive. Det blev pludselig en stor ting, ha ha. I dag er den ældste 22, den næstældste 18 og de to yngste 15 og 13 år, men dengang var de jo fire år yngre. Efter den snak slog det mig, hvordan man ofte forestiller sig at dét der med sex, det er noget vi har én samtale om. På et tidspunkt kommer barnet i den alder, hvor man tænker "okay, nu begynder der at ske noget" og så har man *samtalen*. Men der jo ingen andre store emner, vi vælger at gribe an på den måde, og hvor man ikke bare helt naturligt vender tilbage igen og igen, siger Sabine Lemire og tilføjer:

- Så det jeg håbede på, var at få noget mere naturlighed ind ... Og at det ikke skulle være farligt at spørge om noget, hvis man som barn oplevede noget, man blev bekymret over og ikke kunne forstå.

I øvrigt viste snakken ifølge Sabine Lemire

at børnene syntes bogen var en "ret dårlig ide", fordi man på skolen godt vidste, at deres mor skrev bøger og at der blev fulgt godt med i hvad hun udgav.

- Og nok især fordi jeg havde fortalt dem, at det skulle være en bog der talte åbent om *ikke bare det fysiske*, men også følelserne bag. Da bogen udkom, fortalte min yngste mig, at den blev udstillet på skolebiblioteket, og at hun stillede sig op foran den for at spærre for udsigten. Heldigvis syntes klassen at den var enormt spændende, så derfor holdt det hurtigt op med at være pinligt for hende.

Åben og spørgende

Hvad er sex? henvender sig både til børn og voksne, og hvert kapitel afsluttes med afsnittet "Til de voksne", som indeholder råd om hvordan man bedst muligt kan gribe forskellige spørgsmål an. Det kan for eksempel være spørgsmål om sprogbrug og helt konkret om hvordan man benævner kønsorganerne, hvor det anbefales at spørge børnene om hvilke ord de selv foretrækker og bruger.

- Det er faktisk rigtig svært, det her med hvad vi skal kalde vores kønsorganer

den modige dialog

- ikke mindst for voksne kvinder, fandt jeg ud af. Nogle foretrækker "kusse", mens det for andre er helt utænkeligt. Til gengæld røg "fisse" hurtigt ud af bogen, for det virkede bare ikke okay at bruge over for børn. Og på samme måde kan en 8-årig jo godt have en tissemand eller en tissekone, men det virker altså bare lidt mærkeligt at bruge de samme ord, når det handler om voksne, ikke?

I det hele taget er henvendelsesformen meget åben og spørgende, lige som humoren spiller en vigtig rolle.

- Det er nok den bog, jeg har skrevet, hvor jeg har været mest opmærksom på formen og sproget ... Sådan et emne kan støde utrolig mange mennesker, og der skal ikke meget til, før nogen tænker "det kan man ikke sige til et barn".

Det har vi prøvet at rumme samtidig med at vi gerne ville vise mangfoldigheden, og ikke mindst vise at vi er forskellige og uperfekte, forklarer Sabine Lemire.

Ikke desto mindre fortæller hun, at der i Ekstra Bladet efter bogens udgivelse var en artikel om, hvorvidt det var okay at skrive om sex for børn, hvilket vakte en voldsom debat på kommentatorsportet på avisens hjemmeside:

- Jeg ved jo godt at folk ikke altid taler lige pænt til hinanden på nettet, men det var altså helt vildt! Der var ikke dét der ikke var galt, især bogens afsnit om onani, griner Sabine Lemire: - Vi var jo både pædofile, liderlige og klamme!

Det første kys

Hvad er sex? har også mødt kritik fra blandt andet LGBT-miljøet, hvor nogen

mente der var for lidt stof om visse emner, blandt andet køn og minoriteter, men ifølge Sabine Lemire er bogen skrevet til børn "fra 8 år og indtil den seksuelle debut", hvorfor der ligger en meget bevidst holdning bag vægtningen af indhold:

- Havde vi henvendt os til børn og unge, der var seksuelt aktive, ville det have krævet en helt anden tilgang og nogle informationer og emner, som jeg ikke

- Man kan blive så bange, at man får lyst til at sige "det må du aldrig gøre!" Problemet med "du må aldrig drikke en øl" eller "du må du *aldrig* dele billeder" er bare, at det kommer de jo aldrig til at overholde. Jeg siger ikke at alle billeddele, jeg siger bare at for unge mennesker i dag er det meget naturligt at dele store dele af deres liv alle steder, siger Sabine Lemire og lægger til:

- Jeg tror på, at man skal tale sammen om

mener en 8-årig er klar til at tage i mod. Bogens univers handler jo ikke bare om sex, men også om hvordan en baby bliver til, og så handler den om *følelser*. Følelserne er det allervigtigste! Det første kys og alt det der sker inde i, om hvordan man kan mærke om noget er rart eller ikke er rart. Og om hvordan vi siger fra over for det, vi ikke har lyst til. Det har været mit fokus: Starten, det spirende og det helt grundlæggende, forklarer Sabine Lemire.

Undervejs har hun haft både en læge, en psykolog og flere fokusgrupper til at læse med og komme med forslag til form og indhold. Det har blandt andet gjort hende mere opmærksom på, at voksne kan have en tendens til at være "meget forskrækkede over" det, de ikke selv er vokset op med - eksempelvis billeddeling på de sociale medier.

hvornår det er en dårlig ide og hvordan man kan gøre det på en ordentlig måde. Man kan jo sagtens have en sød kæreste og dele nogle dejlige billeder af hinanden, men man skal selvfølgelig vide, hvad der kan ske og at man måske ikke er kærester resten af livet ... Og hvordan vil man så egentlig have det med at dele billeder? Det er vigtigt at lytte og at have en *mere modig* dialog med barnet. For hvis man bare sætter nogle ret voldsomme betingelser op for dem, så synes de ikke man forstår dem og så lytter de ikke. ■

Hvad er sex? af Sabine Lemire og Rasmus Bregnhøj er udkommet på Gyldendal i 2018. Serien om *Mira*, som er skabt af samme makkerpar, tæller pt. fem udgivelser, også udgivet på Gyldendal. Den seneste er netop udkommet og er en kalender-tegneserie i 24 kapitler med titlen *Miras jul*.

Materialer – om køn, krop og seksualitet

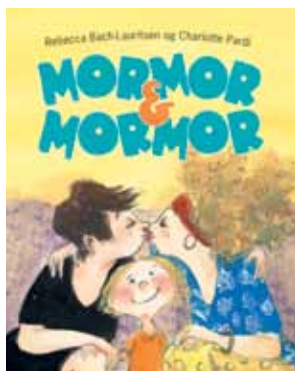
Udvalgt af Eline Mørch Jensen

Til de små:

Mormor & mormor

Tekst: Rebecca Bach-Lauritsen
Illustrationer: Charlotte Pardi
Høst & Søn 2020

Den ene mormor er høj og har krøller, der ligner guld. Den anden har kortmørkt hår og dufter af ler. Mormor og mormor er ret forskellige og ikke spor svære at kende forskel på, selvom Asle fra børnehaven synes det må være meget forvirrende med to mormødre.

Blev du til ved et knald?

Tekst: Trine Bundsgaard
Illustrationer: Zarah Juul
Carlsen 2015

Sofus og Lise vil gerne vide hvordan er blevet til. Derfor spørger de Sofus' far, men han har ikke lige tid til at svare. Mormor er heller ikke helt klar i mælet, men Niller kommer fra en regnbuefamilie og er selv reagenglasbarn, så han må da kunne hjælpe ...

To plus to er Koko

Tekst: Mette Vedsø
Illustrationer: Anna Margrethe Kjærgaard
Høst & Søn 2015

Koko bor alene sammen med sin far. Hendes mor rejste fra dem for flere år siden og Koko drømmer om en ny mor og en søster. En rigtig familie. En dag flytter en frisør ind i ejendommen. Frisøren har en datter, Mona, på Kokos alder. Kan det blive svaret på hendes drøm om at få en ny familie? Det går ikke helt som Koko havde tænkt sig, for frisøren er en mand og homoseksuel.

Til de lidt større:

En lille ting

Tekst: Tomas Lagerman Lundme
Illustrationer: Rasmus Bregnhøj
Carlsen 2020

To drenge begraver en gråspurv og kysser hinanden for første gang. Det regner og tårerne triller ned ad kinderne, men skyldes det kulden eller tristheden over den døde fugl? Eller måske en helt særlig og sårbar følsomhed, der opstår i mødet mellem to venner, som forbindes på en ny varm måde.

Forbudt foto

Af Line Kyed Knudsen
Illustreret af Bodil Bang Heinemeyer
K for Klara serien
Carlsen 2017

Der skal tages billeder i klassen, tre slags billeder, et klassebillede, et portræt-foto og et fjollebillede. Det bliver sjovt! Og når de nu er klædt ud, kan de jo lige så godt tage flere billeder ... Men med ét er det ikke spor sjovt længere, pludselig er der billeder af bare numser – og nogen der fortryder og bliver uvenner ...

Ivalu

Tekst: Morten Dürr
Illustrationer: Lars Horneman
Cobolt 2019

Fra anmeldelsen af Ivalu i LæringsCentret nr. 6, 2019: "... stærk og betagende smuk graphic novel om et emne der taler sit eget tydelige sprog i statistikkerne, men som er hjerteskræende svært at tale om (...) Nemlig om incest og seksuelt misbrug af børn og unge i Grønland ..."

Hvad er sex?

Tekst: Sabine Lemire
Illustrationer: Rasmus Bregnhøj
Gyldendal 2018

Fra anmeldelsen af Hvad er sex? i LæringsCentret nr. 4, 2028: "... har sin store styrke i den forsigtige, følsomme og forelskede tilgang til kys, klitoris, kondomer og kønssygdomme. Og nej, der er ingen sadomasochisme, dyresex, pædofile og ingen sex med hverken latex eller andre feticher. (...) (Læs også interviewet med Sabine Lemire om Hvad er Sex? på side 18, red.)

De mange køn

Af Nina Sahl
De små fagbøger (3.-6. klasse)
Gyldendal 2020

Kønsidentitet, kønsroller, kønsskifte. De fleste mennesker har et køn, som svarer til det, deres krop viser. Sådan er det ikke for alle, nogle er født med flere køn eller føler sig forkerte i den krop, de har.

Til de store:

Vulkan

Af Zakiya Ajmi
Gads Forlag 2019

Fra anmeldelsen i LæringsCentret nr. 3, 2020: "... velskrevet og fængslende ungdomsroman om vold og grænser, men også om spirende kærlighed og om at finde sig selv. (...) Selvom Vulkan ikke lægger fingrene imellem, bliver den aldrig tung læsning. Til dels på grund af den levende og mundrette sprogtone, men også fordi Anna vokser og modnes undervejs og til sidst træder i karakter som handlende ung kvinde."

Festival

Af Sara Ejersbo
MELLEM_RUM serien
Gyldendal 2020

Ida er på Roskilde Festival for første gang. Hun glæder sig til at høre en masse fed musik og møde nye mennesker. Men det går ikke helt som forventet (...) Ida og Jacob hører en koncert sammen og bagefter tilbyder hun ham, at sove i hendes telt. Ida vil ikke være sammen ham, hun er både for fuld og træt. Men hvorfor kan hun ikke sige nej – eller burde Jacob have sikret sig at hun gerne ville...?

Det øjeblik du tvivler

Af Sarah Engell
CarlsenPULS
Carlsen 2020

Vigga er skater, hun er god, også til at gøre sig hård, hvilket er nødvendigt hvis man skal vinde respekt i en mandesport. Derfor har hun heller ikke tid til kærester. Men så dukker William op og han kan gennemskue hendes hårdhed og gøre hende blød. Han vil gøre alt for at passe på hende. Samtidig begynder der at dukke ubehagelige trusler op på Viggas mobil ...

Anderledes med drenge

Af Patrick Ness
Illustreret af Tea Bendix
Carlsens Billednoveller
Carlsen 2020

Om drenge, lyst og kammeratskab, om at føle sig alene og anderledes og om homoseksualitet.
(Læs også anmeldelsen af Anderledes med drenge på side 24, red.)

Girls just wanna have fundamental human rights

Af Jessica Hallbäck
Cobolt 2020

Med eksempler fra eventyrverdenen, populærkulturen, film, reklamer m.v. udstilles absurditeter, dobbeltmoral og uligheder i fremstillingen af de to køn, blandt andet ved at opstille en liste over alle de gange Hermione redder Harry Potter og ved at omskrive Snevide til at handle om prins Snebleg.

Den lille bog om ...

Tekst: Molly Mørch
Illustrationer: Sara Koppel
Cobolt 2020

Oplysende, sjov og herlig kontant lille bog om det kvindelige kønsorgan med de mange navne. Og hvorfor hedder det i øvrigt skamlæber og ikke kønslæber? "Det stammer fra en tid, hvor sex blev set som noget skamfuldt i en religiøs sammenhæng (Eva og slangen og alt det der)."

Super-feministerne

Af Mirion Malle
Cobolt 2020

Sprudlende fortalt håndbog i anvendt feminisme – som måske mest er skrevet til piger, men som drenge vil have mindst lige så godt af at læse, tænke over og diskutere både på mellemtrinnet og i udskoling. Bogen problematiserer blandt andet kønsstereotyper á la drenge er stærke, mens piger er skrøbelige, manglende repræsentation i film og bøger, kønsneutralt sprog – og meget mere.

#Me Too

Af Helle Hinge
De store fagbøger (fra 12 år)
Gyldendal 2019

Hvad går #Me Too ud på, hvordan startede det og hvordan har bevægelsen udviklet sig? Bogen tager os med hele vejen fra Hollywood og Harvey Weinstein, over retssager og ny lovgivning, til definition af sexisme, magtmisbrug og små og store krænkelse. Samtidig lægges der op til gode diskussioner om skyld, skam, grænser og retssikkerhed.

Køn

Af Helle Hinge og Jesper Væring Nissen
De store fagbøger (fra 12 år)
Gyldendal 2020

Han, hun og hen. Queer, cisperson, transperson, transvestit og drag, transmaskulin, flydende køn, interkøn ... Hvad betyder det og hvordan føles det når man er et andet køn indeni end udenpå?

Hvad betyder haram?

Af Nadia Mansour, Ph.d. Læreruddannelsen VIA, Leder af CultureWays.

Køn, ligestilling og myten om mødeommen... Ny forskning viser, at multikulturelle tekster i danskfaget åbner for vigtige samtaler om mangfoldighed og minoriteters liv i Danmark.

"Jeg er rigtig glad for, at de kunne gennemskue, at verden ikke bare er sort/hvid, der er nuancer ind imellem, og det er der jo også, som eleverne var rigtig gode til at sige. Det er der også i den måde, vi lever på." (Dansk lærer, 8. klasse).

Sådan udtaler én af de tre dansklærere, der har deltaget i mit netop afsluttede forskningsprojekt, hvor de i klasserne skulle arbejde med en multikulturel ungdomsroman. I citatet udtrykker læreren begejstring over, at hendes elever var i stand til at tale nuanceret om en tekst, der omhandler kulturelle minoriteter. Det viste sig nemlig, at disse minoriteters kulturelle normer var anderledes og nye for de fleste elever i klassen. Læreren fremhæver særligt to tosprogede elever i klassen, som "strålede" i arbejdet med den valgte multikulturelle roman, fordi de havde en sproglig og kulturel viden, de kunne byde ind med, og "som de andre elever overhovedet ikke havde". For eksempel vidste de, hvad de arabiske begreber "haram" og "habibi" betyder. I denne klasses fælles læsning af en multikulturel tekst blev der plads til respektfulde samtaler omkring kulturer, normer og forskelligheder.

Forskningsprojektet, som denne lærer sammen med to andre dansklærere deltog i, hedder Multikulturel litteratur i danskfaget. Kulturer, læsemåder og litterær inklusion (Mansour, 2020). I dette projekt har jeg, som den første i Danmark, undersøgt elever og læreres forhandlinger om identiteter, kulturer og læsemåder i arbejdet med multikulturel litteratur i danskfaget. Jeg var drevet af

følgende spørgsmål: Hvad sker der, når elever og lærere fra tre forskellige skoler med forskellige antal tosprogede elever på skolerne læser den samme multikulturelle tekst og får udleveret de samme litteraturdydaktiske opgaver? Hvilke samtaler opstår der, og hvordan positionerer deltagerne hinanden og sig selv, når de læser en roman, der fokuserer på kulturmøder og minoriteter i Danmark?

Alle lærer noget nyt

Et af hovedfundene i forskningsprojektet er, at multikulturelle tekster er vigtige at arbejde med i alle klasser, uanset elevernes og lærernes baggrunde. For det viste sig, at det ikke kun var tosprogede elever, der syntes, at det var spændende at læse multikulturel litteratur. Og selvom det var tydeligt, at særligt tosprogede følte sig spejlet i den valgte tekst, var der også ikke-tosprogede, der kunne relatere sig til tekstens minoritets-tematikker. Projektet viser derfor, at både tosprogede og ikke-tosprogede elever relaterede sig til teksten, og at de fleste elever lærte noget nyt om andres kulturelle praksisser og livssyn.

Men det er ikke ligegyldigt, hvordan dansklærere stiller spørgsmål og faciliterer samtaler i arbejdet med multikulturelle tekster. Der kan være en fare for at stigmatisere eller ubevidst komme til at forstærke fordomme om bestemte grupper i samfundet. Det var de tre dansklærere i projektet også opmærksomme på og bange for kunne ske, da de indledte deres samarbejde med mig. Derfor er et andet vigtigt fund i projektet, at alle tre deltagende dansklærere var glade for, at de fik udleveret et litteraturdydaktisk design, som jeg på forhånd havde udviklet.

I dette design kunne lærerne selv vælge, om de ville fokusere på den valgte teksts universelle tematikker, såsom kærlighed, ungdom og forældre-barn relationer, eller om de ville fokusere på de kulturelt specifikke temaer, som social kontrol, religion og kønsmatematikker, eller have begge perspektiver med. Uanset hvilke valg lærerne hver især traf, opstod der interessante samtaler om blandt andet ligestilling mellem køn og religiøse

forskelle mellem kristendom og islam i alle tre klasser.

Invitation til svære samtaler

Kort fortalt defineres multikulturelle tekster i afhandlingen som tekster, der indskrifter den kulturelle mangfoldighed inden for landets grænser, og som tekster, der opprioriterer minoriteters perspektiver (læs mere herom i LæringsCentret nr. 5, 2018, red.) Minoriteter skal her forstås bredt som grupper, hvis normer, præferencer og baggrund på forskellige måder afviger i forhold til de normer og præferencer, der findes i det offentlige rum, i det lokale miljø, eller som er indlejret i sammenhænge som uddannelsessystemet (Gitz-Johansen, 2006, s. 75-76). Det kan altså blandt andet være sproglige, religiøse, kulturelle, kropslige, seksuelle eller kønsmæssige minoriteter.

I den valgte ungdomsroman, som er *Haram* af Kristina Aamand (2016), tematiseres kulturelle og religiøse

minoriteter. *Haram* handler om Anisa, der er muslim og kæreste med en dansk dreng, hvilket er forbudt, *haram*, i Anisas familie. Fokus i de litteraturredaktiske opgaver, som de tre dansklærere har fået udleveret, er på udviklingen af elevernes kulturelle kompetencer, herunder for eksempel evnen til at se positivt på og forholde sig kritisk til sin(e) egen og andres kultur(er), at stræbe efter at have færre fordomme og stereotyper, at tage kritisk stilling til kulturelle repræsentationer, man møder i tekster og at dele sine meninger om kulturelle emner på en respektfuld måde.

For eksempel var der en opgave, der gik på, at eleverne skulle samtale om, hvad der ville ske i handlingen, hvis hovedpersonen var en dreng og ikke en pige. Her opstod der en interessant samtale i den klasse, hvor der var mange tosprogede elever. En af eleverne sagde, at hvis det havde været en dreng, ville det ikke betyde så meget, for man kan ikke opdage, om drenge har haft sex. Eleven havde nemlig hørt, at kvinder bløder, første gang de har sex. Herefter valgte læreren en provokerende og udfordrende spørgestrategi: "Fordi piger bløder, første

gang de har sex. Fup eller fakta? Hvad tror I? Er det sådan, at alle piger bløder, første gang de har sex?"

Efter en lang pause svarer flere elever "nej". I denne sekvens finder læreren det vigtigt at udfordre elevernes viden om jomfruhinder. Hun indleder med at lytte til elevernes holdninger og giver dem plads til at ytre sig, før hun stiller kritiske spørgsmål, så de netop udfordres i deres syn på egne og andres kulturelle praksisser. Hun afslutter denne sekvens med at slå fast, at der ikke findes nogen jomfruhinde, der springer, første gang en kvinde har sex.

At turde bringe kulturelle spændinger ind i klassen

Projektet har vist, at man i arbejdet med multikulturelle tekster kan åbne for flerperspektivistiske fortolkninger (Mansour, 2020; Rørbech, 2017) og uenigheder, som kan udvikle elevernes og lærernes horisonter og kulturelle kompetencer. Ved at arbejde med didaktiske opgaver, der sætter fokus på elevernes fælles møde med teksten, herunder altså et syn på litteraturundervisningen, hvor læsningen anses for at være en

begivenhed i klassen, kan der opstå kulturelle spændinger og uenighedsfæleskaber (Cai, 2002), som læreren skal turde at navigere i. I dette fælles møde med teksten opstår der en horisontudvidelse om tekstens mening (Langer, 2011). Både lærere og elever forhandler deres horisonter og kan potentiel blive klogere på teksten, hinanden og verden.

Udover disse eksempler er der eksempler på samtaler om hudfarve, racisme, kulturprivilegier, dem og os og meget mere i afhandlingen. Derfor anbefaler de tre deltagende dansklærere, at man skal "kaste sig ud i" at arbejde med multikulturel litteratur i sine timer. Samtaler om og med multikulturelle tekster kan berige klassen med en sociokulturel rigdom, som de kan tage med sig i mødet med mennesker i den virkelige verden. For i arbejdet med multikulturelle tekster legitimeres samtaler om kulturer, fordomme, stereotyper, minoriteter og majoriteter, og det er temaer, som eleverne og vi alle kan møde i vores daglige liv.

Find afhandlingen her: <https://ebooks.au.dk/aul/catalog/series/phd>

**Artiklens forfatters online-forsvar af sin ph.d i teenage-datterens værelse i juni 2020.
Fra venstre ses Nadia Mansour, Line Møller Daugaard, Helle Rørbech og Anna Karlskov Skyggebjerg.**

Okay, hvis vi skal være helt ærlige...

Af Bodil Christensen, Master i børnelitteratur og lektor på læreruddannelsen i Aalborg

Okay, hvis vi skal være helt ærlige. Og det er han så ikke, den unge rugbyspilende Ant. Han er *slet* ikke ærlig, men det er hans venner heller ikke. *Anderledes med drenge* er en billednovelle udgivet i Carlsens billednovelleserie, hvor gode tekster får nyt (og godt og levende og illustreret) liv i et samarbejde mellem tegnere og forfattere. Her er det Tea Bendix, der har givet en tynd, følsom streg til Patrick Ness' novelle Different for Boys fra 2010, som er oversat af Glenn Ringtved i 2020.

Der er mindst tre gode grunde til at bogen er noget særligt:

1. Teksten er fyldt med tomme pladser. I litteraturfortolkningen tales om udfyldningen af "tomme pladser", oftest i et ganske abstrakt sprog. Her er de tomme pladser markeret med sorte bjælker i bedste "amerikansk-censur-stil". Når drengen Ant, der fortæller sin historie, skal lave en liste over "det, jeg har prøvet", så står der: "Jeg har selvfølgelig XXX. Alle XXX. De lyver, hvis de påstår, at de ikke gør det. Men XXX gælder selvfølgelig ikke. Man kan ikke miste sin mødom til sig selv." Læseren må nu udfylde de "bjælkede" huller i teksten, men naturligvis er der masser af andre "klassiske" tomme pladser, der også skal udfyldes. Det er en konkret markering af noget meget abstrakt, og det kan give anledning til megen samtale; med læseren selv og mellem andre læsere.

2. Ant og hans venner skal finde deres egen identitet. Er det piger, der er genstand for deres håb og drømme, eller er det Charlie, der er genstand for Ants drømme og (viser det sig) første erfaringer med tabet af den førmtalte mødom? Hvordan taler drenge om kærlighed, forelskelse, seksualitet og køn?

Ant tænker undervejs: "Ja, siger jeg. Selv om det lyder mærkeligt, så tror jeg altså heller ikke, at Charlie er bøsse. Jeg tror bare, han havde brug for en... en, der holdt af ham." Der er brug for bøger, der tematiserer køn og seksualitet, samtidig med at de også er optaget af generelle "livsproblemer". Ant, Charlie, Jack og Freddie skal alle finde deres vej i livet. Det er ikke nemt for nogen af dem. Homoseksuelle og heteroseksuelle eller biseksuelle har de alle kaos i kærligheden.

3. Tegneren Tea Bendix giver novellen en helt særlig poetisk følsomhed. Bendix bruger blyant, og de sarte og tynde streger kommenterer de sorte firkantede bjælker i teksten på smukkeste vis. Et slagsmål kan tegnes med stole i kontur. Stole, der er kaotisk smidt i et klasse-lokale. Jack, Freddie, Charlie og Ant er drenge med bøjede rygge og udtryksfulde øjne. Baggrunden er kun skitseret, det er personerne, der betyder noget.

I bogen står der: "Altså, det her er sådan en historie, hvor man kan fortælle

sandheden. På trods af de der sorte kasser. Og det er jo fedt, men det betyder så også, at der er en masse ting, som den her historie ikke er, okay?" Sådan kommenterer fortælleren sin egen historie, så der er masser af lag i teksten. Det er en bog, der overrasker.

"Jeg tror, det er anderledes med drenge. I hvert fald sådan nogen drenge som mig." Sådan siger Ant på et tidspunkt. Billednovellen kan give et billede af, at ethvert menneske på sin vis er anderledes (og har sin egen ret til netop at være anderledes), men at der er noget, der er fælles for alle:

Man har altid brug for gode venner, der er der, når det gælder.

Anderledes med drenge

Tekst: Patrick Ness

Illustrationer: Tea Bendix

Oversat af Glenn Ringtved

Carlsens billednoveller 2020